

Dood en begraven

Luc Devriese

Deel 4. Een dure zaak

De relatieve kostprijs van de begrafenis van een 19de-eeuwse heer van stand

In de 19de eeuw waren begrafenissen in goeude kringen enorm belangrijke gebeurtenissen en in die middens werd er op geen cent gekeken om het rouwritueel in goede orde te laten verlopen. Een voorbeeld daarvan halen we bij bankier Gustave Florimond Canfyn die in 1874 stierf in zijn huis aan het Gentse Goudenleeuwplein naast de Sint-Niklaaskerk. ⁽¹⁾ De begrafenis-kosten van deze heer werden betaald uit de huwelijksgemeenschap en ze werden gedetailleerd neergeschreven in de sterfhuisinventaris opgemaakt door notaris Jules Lammens. ⁽²⁾ De naam van deze notaris, schoonvader van baron Arthur Verhaegen en steunpilaar van het Gentse ultramontanisme, laat al vermoeden dat de bankier behoorde tot het lokale katholieke establishment. Canfyn werd dan ook begraven op het 'katholieke' kerkhof van Sint-Amandsberg, het Campo Santo. ⁽³⁾

Kunnen we ons een voorstelling maken van wat de verschillende onderdelen van de begrafenis van die man eigenlijk kosten? Het begrijpen en laten begrijpen van de relatieve kostprijs van goederen en diensten geleverd in vroegere tijden is een hachelijke zaak. Het is een bekend feit dat omrekeningen van in archiefstukken gevonden bedragen naar actuele munt aan de hand van vergelijkingen tussen muntstelsels en veranderingen van muntwaarden over lange tijdsperiodes sterk misleidende resultaten opleveren. Meestal probeert men daar inzicht in te krijgen door te vergelijken met lonen gangbaar in vergelijkbare periodes in courante beroepen. Veel gebruikt voor het ancien régime zijn de overvloedig voorradige gegevens uit de bouwsector. Voor het 19de-eeuwse Gent geven we de voorkeur aan de eveneens zeer goed gedocumenteerde loongegevens uit de textielindustrie. We vergelijken de bedragen met het gemiddelde dagloon van alle categorieën mannelijke arbeiders in een middelgrote (ca. 500 werknemers) Gentse vlaspinnerij in het sterfjaar van Canfyn. Dit werd berekend op 2,875 frank. ⁽⁴⁾

Hieronder volgt een opsomming en korte beschrijving van de onkosten telkens met het uitgegeven bedragen (fr.) gevolgd door – tussen haakjes en afgerond – het daarmee overeenstemmende aantal vlasspinnersdaglonen (dgl.).

1. In het voormalige steen Den Osse, achteraan uitgevend op het in deel 3 beschreven (toen al lang opgeheven) Sint-Niklaaskerkhof. Het huis verdween aan het begin van vorige eeuw bij de aanleg van wat nu het Emile Braunplein heet.

2. RAG, Modern notariaat, Neve III nr. 42 (juli – december 1874), inventaire Canfyn, dépôt nr. 113, p. 54-55.

3. DE MAEYER, J. *De rode baron. Arthur Verhaegen*, Leuven 1994, p. 83-93.

4. AVONDT, G., DEBULPAEP, J., HANNES, J., MOONEN, R., SCHOLLIERS, E., SCHOLLIERS, P., *De Gentse textielarbeiders in de 19de eeuw. Dossier 3, Lonen in de spinnerij van het bedrijf. A. Voortman - NV Texas*, Brussel, s.d., p. 118. Het dagloon is hier het weekloon (verdiend in 5 à 6,5 dagen) gedeeld door zeven. Het drukt de som uit die de arbeider per dag kon uitgeven. De vrouwelijke arbeiders verdienden toen 1,766 frank. Het gemiddelde dagloon van alle arbeiders was 2,203 frank. Het hier aangegeven loon ligt duidelijk hoger dan wat uit verzamelde 19de-eeuwse gepubliceerde statistieken en studies berekend werd voor Gent en veel hoger dan op het platteland en in de kleinere steden. Eén loon van toen was onvoldoende om te voorzien in de uiterste levensbehoeften van een klein gezin (DE WEERDT, D., *De Gentse textielbewerker en arbeidersbeweging tussen 1866 en 1881*, Leuven, 1959, p. 28 en 212).

BEGRAVINGSFONDS

DER

STAD GENT

INGERICHT DEN 21 DECEMBER 1863,

ONDER HET BESTUUR VAN J. ALBERT,

met eene waarborg van 10,000 franken.



GENT,

DRUKKERIJ W^e A. DULLÉ, LANGEMUNT, 58.

—
1891

Voor werkmensen die de eindjes amper aan elkaar konden knopen, werden er in de 19de eeuw begrafenisfondsen opgericht. Dank zij eenen geringen inleg van 10 centiemen in de maand, zoals in het hier gereproduceerde voorbeeld uit 1891 (verzameling Vliegende Bladen in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis DSMG, Sint-Amandsberg), kan er gezorgd worden voor eene burgerlijke of godsdienstige begraafing in een gegarnierde en gevrevene kist. Nu zal er voortaan geene kwestie meer zijn dat de werkman, na een leven van arbeiden en zwoegen, vergrijsd door moeite en zorgen zal moeten bevreesd zijn, dat zijne vrouw en kinderen het bureel van weldadigheid (voorloper van het OCMW) zullen moeten lastig vallen om eene doodkist van den armen te bekomen, of met den doodwagen der armen, zonder familie of vrienden, alsof den werkman geene vrienden telt, begraven te worden. Nu zal men laat in den avond, als reeds alle kerken gesloten zijn, den armen werkman zonder eenige plechtigheden niet meer ten grave zien voeren, enkel omdat hij de noodige geldmiddelen niet bezit. Zo stelt de inleidende tekst van dit schamele boekje.

Volgens de "Algemeene schikkingen" werden zelfmoordenaars uitgesloten. Ze verloren hun ingelegde gelden. In tegenstelling tot wat de hierboven geciteerde tekst lijkt te suggereren, konden ook vrouwen aan begrafenisparen doen. Het boekje stond op naam van Virginie Casaer, Drongenhof nr.7. Deze dame begon te betalen in 1872.

Om te beginnen was er de houten kist (120 fr. of 42 dgl.) met zijn loden binnenwerk (70 fr. - 24 dgl.). Het drukwerk vormde ook een hele klui: er waren de doodsbriefven (*lettres de faire part du décès*, gedrukt door Gyselinck) en de begrafenisprentjes (souvenirs pieux, gedrukt door Hemelsoet) waarvoor resp. 115,50 fr. (40 dgl.) en 112,45 fr. (39 dgl.) moest neergeteld te worden. Maar dat was niets in vergelijking met de kosten voor de rouwdienst in de Sint-Niklaaskerk

In dit derde millennium echter verlopen de zaken heel anders. In nauwelijks één generatie tijd veroverde crematie 'de markt', zoals dit krantenberichtje (Verzameling DSMG) uit *Het Laatste Nieuws*, anno 2006, laat uitschijnen.

GENT

Zeventig procent van Gentenaars kiest voor crematie

Ongeveer 70 procent van de Gentenaars kiest ervoor om zich na hun overlijden te laten cremieren. Dat cijfer ligt een pak hoger dan het nationale gemiddelde dat rond de vijftig procent schommelt. De verklaring voor het hoge cijfer heeft voor een flink deel te maken met de nabijheid van het crematorium in Lochristi. Na een crematie de as laten verstrooien, is niet zo populair. De nabestaanden willen graag een plaats om naar toe te kunnen gaan om de overledene te herdenken. Daarom wordt op de

kerkhoven steeds meer plaatsgemaakt voor urnes. Het stijgende aantal crematies doet dan weer het aantal zerken dalen. De vrijgekomen plaatsen die niet opnieuw worden ingenomen worden met groen beplant. Vandaag, woensdag en donderdag zijn de Westerbegraafplaats en de begraafplaats Sint-Amandsberg toegankelijk van 8 tot 18 uur, een uurtje langer dan anders. De administratie is te bereiken op 09/216.79.20. De andere begraafplaatsen worden niet gesloten. (BCW)

Het Laatste Nieuws dd 31/10/2006

en de missen die er nadien opgedragen werden *pour le repos de l'âme du défunt*: 2356, 23 fr. (820 dgl.). Heel belangrijk was ook de broodbedeling aan de armen ter gelegenheid van de begrafenis. Hiervoor werd aan diverse Gentse bakkers 853,18 fr. (297 dgl.) betaald. Aan de kerkfabriek van de begraafplaats was men 160 fr. (56 dgl.) schuldig voor de teraardebestelling. Voor een grafmonument was er niets voorzien. Wellicht vond Gustave een plaatsje in een al bestaand familiegraf.

In totaal kostte de eigenlijke begrafenis 3787 fr., hetzij 1317 vlasspinnersdaglonen uit die tijd. Daarbuiten waren er nog de kleren van de afgestorvene, die op 400 fr. (139 dgl.) geschat werden. Deze werden onder de armen verdeeld. In ruil daarvoor moesten die mensen de lijkdienst bijwonen. Men was ervan overtuigd dat dit kon helpen om de ziel van de overledene door hun gebeden vergiffenis te laten bekommen van zonden. Hoe meer mensen er baden, hoe meer effect dat kon hebben. ⁽⁵⁾

Tenslotte was er de rouw die diende gevoerd te worden. In die tijd betekende zulks onder andere dat alles in het zwart aangekleed werd, tot zelfs het zilverwerk in het sterfhuis toe. ⁽⁶⁾ Er werd nauwlettend op toegekeken door familieleden, kennissen en burens dat alles precies volgens de vereisten verliep. Die ingewikkelde rouwtoestand tot een

5. VAN BOST, F., De bedelingen bij de uitvaarten in Oost-Vlaanderen (19de eeuw). In: *Oost-Vlaamse Zanten*, Gent 1998, jg. 73 nr. 2, p. 104.

6. HOLLEBOSCH-VAN RECK, V., MEILLANDER, V., Als de doodsklok luidt. Gebruiken bij afsterven en rouw. In: *Rendez-Vous met Magere Hein*, Gent, 1986, p. 11-42.



goed einde brengen, was in de eerste plaats de zware taak van de weduwe. *Madame veuve Canfyn*, kon hiervoor beroep doen op de niet onaardige som van 1000 fr. (348 dgl.) die hiertoe in akkoord met de betrokken partijen uit de erfenis van haar betreurde (veronderstellen we) echtgenoot gereserveerd werd. Of ze uit haar eigen fondsen daar nog iets aan toevoegde, weten we niet.

Rekenen we dat alles samen, dan blijken de begrafeniskosten van Gustave Canfyn overeen te komen met 1805 spinnersdaglonen of nagenoeg vijf jaarlonen. Niet niets, maar de familie kon het gemakkelijk opbrengen en het hoorde bij de status, de stand. Was zo'n begraven en zo'n rouw in de eerste plaats geen eerbetoon aan de overledene en aan zijn familie, betaald en zorgvuldig georkestreerd door de familie zelf? Als de overledene zelf al niet een en ander geregeld had. On n'est jamais mieux servi que par soi même... zelfs in de dood.

Was de Canfynbegravenis uitzonderlijk? Een vergelijking met de 18de-eeuwse begrafeniskosten in hetzelfde Gent, leert ons dat een begravenis van een man met 'hoge' kerkdienst in 1720-1721 gemiddeld 466 (mediaan: 367) daglonen uit de bouw kostte. In 1770-1771 liep dat cijfer op tot 686 (mediaan 553). Gemiddeld 5 tot 8% van het vermogen werd er aan besteed. Bij de minder bemiddelden kon dat percentage veel hoger zijn. In 1770-1771 spendeerden families, die hun doden met een 'kleine' dienst lieten begraven, 10% (mediaan 12%) van hun vermogen aan de begravenis van een man en 20% (mediaan 28) van een vrouw. Het aandeel van de kerkdienst was hierin steeds meer dan de helft. (7)

Met bijzondere dank aan Maria Negroni

7. SCHEPENS, T., Het begrafenisritueel in Gent tijdens de 18de eeuw. In: *Oost-Vlaamse Zanten*, Gent, 2000, jg. 75 nr. 4, p. 345-357. In de antiklerikale geschriften werden de hoge kostprijs van de kerkelijke diensten heftig aangevallen. Een voorbeeld daarvan in dialogvorm met cijfers van de opbrengst voor de verschillende kerkfabrieken onder de titel 'Kiekepoot en Cie'. In: *Een Wandelingsken door de stad Gent*, anonieme brochure, s.d. (vermoedelijk 1890), p. 40-42.